

Des de l'Arxiu

L'Enigma del Niu Trobat

David González Ruiz, tècnic de l'AHS / dgonzalez@ajsabadell.cat;
David Marcos Bayona, Universitat Autònoma de Barcelona

---

202 El juny de 2017, la família Casañas va contactar amb l'Arxiu Històric de Sabadell, en endavant AHS, per donar unes capsles plenes de fotografies que havien trobat amagades al sota escala del seu domicili. Inicialment es pensaven que eren fotografies fetes pel seu avi Francesc Casañas Riera, corder d'ofici, però també aficionat a la fotografia i conegut reporter gràfic del primer terç del segle xx¹.

La visita dels tècnics de la Secció d'Imatge i So de l'AHS va poder aportar algunes respostes. Es tractava d'una destacada col·lecció de retrats d'estudi d'artistes, principalment de Barcelona i Madrid. La majoria de fotografies estaven dedicades al Niu Trobat, i pels timbres dels fotògrafs es podia deduir que no eren fotografies de Francesc Casañas Riera. Però encara quedaven moltes preguntes per contestar. Què era el Niu Trobat? Quina relació tenia Francesc Casañas i la seva família amb aquesta entitat? Per què els Casañas van amagar tant de temps, fins a perdre'n el record, aquestes fotografies?

Una vegada formalitzat l'ingrés a l'AHS, paral·lelament al treball arxivístic de neteja, instal·lació en

---

1 David GONZÁLEZ RUIZ, Isabel PARDO NAVARRO; Rafael TORRELLA, RENÉ, *Francesc Casañas i Riera: el retrat d'una ciutat (Sabadell, 1909-1936)*, Sabadell: Museus Municipals de Sabadell, Ajuntament de Sabadell, 2015.

2 Arxiu del Govern Civil de la província de Barcelona, Associacions, Municipi Sabadell, *Niu Trobat*. Exp. 10704.

3 *Revista de Sabadell*, 29 de gener de 1914, p. 3.

4 *Revista de Sabadell*, 17 d'abril de 1914 p. 3.

5 *Revista de Sabadell*, 14 de novembre de 1915, p. 5.

6 *Mundo Gráfico*, 24.11.1915, p. 14.

material de conservació, signaturació i descripció, calia aprofundir en la història del Niu Trobat i la seva relació amb els Casañas. A part de l'obligat buidatge de la premsa local i els expedients municipals, les nostres investigacions ens van portar fins a l'arxiu del Govern Civil de la província de Barcelona, on vam poder consultar un expedient que recollia tota la vida administrativa d'aquesta entitat sabadellenca².

Què era el Niu Trobat?

El Niu Trobat era una societat cultural i recreativa que va estar en actiu aproximadament entre 1914 i 1935. Tenia la seva seu social al primer pis del Cafè Condal, situat a la Rambla número 18. Segons els seus estatuts, aprovats l'any 1921, "el objecto de la sociedad es de mantener relaciones de caracter amistoso y hasta familiar entre sus componentes, proporcionando a los mismos el mayor bienestar dentro de las dependencias sociales".

La primera notícia que tenim a través de la premsa, concretament la *Revista de Sabadell*, data del 29 de gener de 1914 i defineix el Niu Trobat com "un delectós lloc d'esbarjo familiar, instal·lat en el primer pis del Cafè Condal, ahont diumenge prop-passat s'hi celebrà una esplèndida festa en la que s'hi congregà una distingida concurrència, predominant-hi distingides senyores i senyoretetes. (...) De tan agradosa festa ne sortí tothom satisfet i s'acordà celebrar-ne d'altres amb el caràcter d'intimitat com la celebrada el prop passat diumenge, i per la que s'avisarà amb oportunitat"³.

Alguns mesos més tard, el 17 d'abril de 1914, el Niu Trobat publicava el veredicte d'un concurs que

203

Figura 1. Retrats d'estudi del Niu Trobat a la botiga de cordes de Jordi Casañas, al carrer Horta Novella de Sabadell. 28 de juny de 2017. Fotografia: David González. AHS (FDo7335).

havia fet entre els alumnes de l'Escola Industrial per dissenyar el que seria el seu segell. Un jurat format per Narcís Giralt, en representació de l'Escola Industrial, Isidre Playà, del Niu Trobat, i Amadó Gosalbes, de l'Associació de la Premsa, va concedir un primer premi, de 25 pessetes, a Ricard Marcet pel dibuix amb el lema *La Gioconda*. El segon premi, de 15 pessetes, va recaure en Josep Pla pel treball que tenia el lema *Pedagogium*. Finalment, un tercer premi, de 10 pessetes, va ser per a Enric Pala pel treball amb el lema *Març*⁴. A l'arxiu del Niu Trobat que ha ingressat a l'AHS es conserva una reproducció del seu segell, representat per un infant que aguanta amb una mà alçada un niu d'ocells.

La societat sempre organitzava activitats relacionades amb el món de la cultura i les belles arts, com

per exemple el dinar amb l'actor de teatre Jaume Borràs i Oriol amb motiu de les seves actuacions al teatre Euterpe l'any 1915⁵. Però les seves activitats no es limitaven només a l'oci; també participaven regularment en actes de beneficència, per exemple col·laborant amb donacions a la Gran Tómbola a favor de l'església de Sant Feliu (1917), el festival benèfic de la Creu Roja (1919), l'obra antituberculosa de l'hospital de la Santa Creu de Barcelona (1925) i la col·locació de la calefacció a l'asil de les Germanetes dels Avis Desemparats (1934), entre d'altres.

Precisament, l'homenatge tributat a l'actor Jaume Borràs va ser immortalitzat pel reporter gràfic Francesc Casañas amb una fotografia que es va publicar a la revista il·lustrada *Mundo Gráfico* el mes de novembre de 1915⁶. Aquesta imatge, que és l'únic testimoni

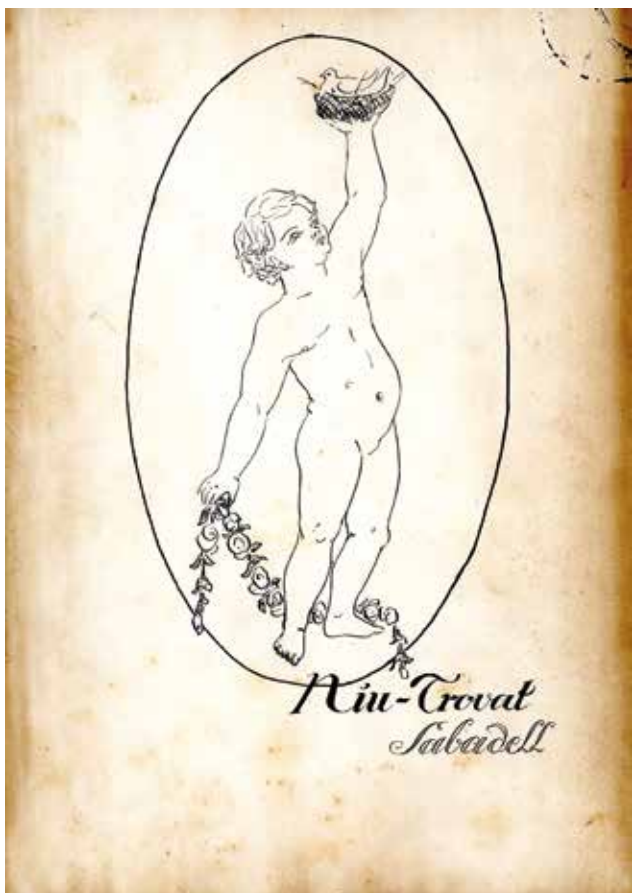

Figura 2. Anagrama de l'associació cultural i recreativa Niu Trobat. AHS (Doi 00306-025).

conegut on podem veure alguns socis de la societat recreativa, demostra que Francesc Casañas coneixia el Niu Trobat i que, fins i tot, potser va participar en l'acte dedicat a l'actor català i va acabar fent la fotografia.

L'última informació coneguda del Niu Trobat és una modificació dels seus estatuts l'any 1934, conservats dins de l'expedient a l'Arxiu del Govern Civil de la província de Barcelona, amb la qual la societat recuperava el seu nom original després d'haver-se vist obligada a canviar-lo per "El Nido" durant la dictadura del general Miguel Primo de Rivera. En la premsa local o la documentació municipal de l'Ajuntament de Sabadell no hi ha cap més rastre del Niu Trobat més enllà d'aquesta data.

La col·lecció de fotografies

La col·lecció de 101 fotografies del Niu Trobat que ha ingressat a l'AHS està formada principalment per retrats d'estudi d'intel·lectuals, actors, cantants d'òpera, actrius, dramaturgs i músics. La majoria són de Barcelona i Madrid, però també es conserven exemplars d'altres indrets de l'Estat espanyol com València, Oviedo o Saragossa. Excepcionalment, algunes peces són originàries d'altres països, com el retrat de la soprano francesa Geneviève Vix a París (1916) o el de la cantant d'òpera nascuda als Estats Units Perle Barti (1915-1916). Les fotografies solen tenir una dedicatòria, la firma de l'artista i una data manuscrita. Amb aquesta informació podem datar el moment en què l'artista va dedicar el seu retrat d'estudi al Niu Trobat. Després d'anitzar tota la col·lecció, veiem que la majoria pertanyen als anys 1915 i 1916.

Una altra font interessant d'estudi són els retratistes que van fer les fotografies. En ser els fotografiats artistes famosos, aquests solien recórrer als estudis de fotògrafs reconeguts de Barcelona i Madrid per fer-se retratar i després poder vendre o regalar amb una dedicatòria les seves imatges. Al final de l'article es reproduïx la llista de tots els fotògrafs que hem pogut identificar, però destaquen autors com Rafael Areñas, Antoni Esplugas, Miquel Matarrodona o Amadeu Mariné.

A banda dels retrats d'estudi, que componen el gros de la col·lecció, també trobem una fotografia d'una masia sense identificar de la qual és autor el sabadellenc Fermí Abad Ribera, un cartell publicitari de la companyia Cómich-Dramatica Catalana y Castellana del teatre Romea de Barcelona que anuncia les funcions que representaria al teatre Euterpe l'estiu de 1895 o una litografia de la coneguda pintura *Eros i Psique*, del pintor François Gerard.

La col·lecció de fotografies del Niu Trobat és un interessant testimoni de la vida cultural i artística sobretot dels anys centrals de la dècada de 1910. A més del valor que tenen pels personatges representats i la categoria dels fotògrafs retratistes, la col·lecció destaca perquè la majoria dels retrats estan dedicats al Niu Trobat i datats. Un fet que fa encara més exclusiu cada exemplar.

205

Figura 3. Socis del Niu Trobat durant l'acte dedicat a l'actor de teatre Jaume Borràs. Al centre, en primer pla i amb la mà a la cintura, el periodista Manel Ribot i Serra i al seu costat, l'homenatjat. Fotografia: Francesc Casañas Riera. Extreta de: *Mundo Gráfico*, 24 novembre 1915, p. 14. (Hemeroteca de Tarragona)

Tractament tècnic

Pel que fa al tractament arxivístic de la col·lecció de fotografies del Niu Trobat, en una primera fase s'han desemmarcat totes les fotografies i s'han netejat els marcs amb una dissolució d'aigua destil·lada i alcohol. La brutícia que, pel pas del temps, estava adherida a les imatges s'ha netejat amb un pinzell de pèl fi i una pera d'aire per evitar possibles abracions. Cada fotografia s'ha protegit amb una funda de polièster de conservació químicament inert i amb el certificat del *Photographic Activity Test* (PAT), que acredita que és un material ideal per a la protecció d'aquest tipus de documents. La transparència i rigidesa del polièster permet visualitzar les imatges evi-

tant desperfectes en la manipulació. Aquestes s'han emmagatzemat en unes cassetes de cartró planes sense lignines i lliures de blanquejants òptics i amb un frontal abatible.

En la segona fase del tractament arxivístic s'han assignat els codis topogràfics que permeten la recuperació del document i s'ha fet la descripció en una base de dades seguint les pautes de la Norma de Descripció Arxivística de Catalunya (NODAC). Especialment enriquidor ha estat l'ús dels recursos disponibles a Internet en la fase de documentació de les imatges. Eines tan populars com Google Image i la Viquipèdia han permès confirmar o completar el nom dels artistes retratats. Però també hem treballat amb recursos més especialitzats com el directori de fotògrafs en lí-

Figures 4-7. Retrats d'estudi de l'actor de teatre Enric Borràs i Oriol (1863-1957), la soprano lírica Perle Barti, el dramaturg Josep Maria Folch i Torres (1880-1950) i l'actriu Maria Ana de Jesús Guerrero Torija (1867-1928) caracteritzada de Doña Inés (AHS. Doi 00306-005, Doi 00307-028, Doi 00307-043 i Doi 00306-010).

nia Clifford⁷, creat per l'associació Fotoconnexió, per identificar els fotògrafs, o la Llista d'Encapçalament de Matèries en Català (LEMAC), disponible al web de la Biblioteca Nacional de Catalunya⁸, per assignar els descriptors.

Hipòtesi

Les fotografies del Niu Trobat van arribar a l'AHS amb molts enigmes. Després del seu estudi, ens atrevim a formular la hipòtesi que tots aquests retrats d'estudi amb dedicatòries dels artistes a l'entitat devien deco-

rar les parets del seu local social. Sabem, per la informació trobada en alguns retrats, com la dedicatòria de l'actriu Irene Alba Abad, que els socis del Niu Trobat demanaven als artistes presencialment o per carta que els dediquessin una fotografia seva. Segurament amb l'objectiu de penjar-la a les parets del Cafè Condal per embellir-lo.

Però per què aquestes fotografies van acabar en mans de Francesc Casañas Riera? No hem trobat cap document que acrediti la seva vinculació a l'entitat. Sabem, per l'expedient del Govern Civil de la província de Barcelona, que no va ocupar cap càrrec a la Jun-

ta Directiva del Niu Trobat, però això no vol dir que no hi pogués estar associat. És possible que Francesc Casañas participés, amb més o menys assiduitat, en les activitats culturals que organitzava el Niu Trobat i que, atès el prestigi que tenia com a reporter gràfic, poc abans de la desaparició de l'entitat algú li confiés la custòdia de la magnífica col·lecció de retrats d'estudi.

7 *Directori de fotògrafs*. Fotoconnexió [en línia] <<http://www.fotoconnexio.org/clifford/>> (consulta 30.06.2018).

8 *Llista d'encapçalaments de matèries en català*. Biblioteca de Catalunya [en línia] <<http://www.bnc.cat/lemac/>> (consulta 30.06.2018).

Francesc Casañas va decidir amagar les fotografies en el sota escala de la seva fàbrica del carrer Sant Quirze i no va parlar mai d'aquest afer amb la seva família. Per què? No ho sabem. Potser en plena postguerra i durant el franquisme l'incomodava donar explicacions sobre per què havia decidit guardar les fotografies d'una entitat que va desaparèixer amb la Guerra Civil. O simplement, el pas del temps ho va esborrar de la memòria. El fet és que aquesta troballa de la família Casañas i la seva permanent col·laboració amb l'Arxiu Històric de Sabadell han fet aflorar una excel·lent col·lecció de retrats, tant pels personatges

Figura 8. David Marcos, estudiant en pràctiques de la Universitat Autònoma de Barcelona i coautor d'aquest article, desemmarcant les fotografies del Niu Trobat a l'AHS. 16 de gener de 2018. Fotografia: Isabel Pardo Navarro.

retratats com per la qualitat dels fotògrafs retratistes. A continuació presentem una llista dels artistes i fotògrafs que en data d'aquest article hem pogut identificar en la col·lecció de fotografies del Niu Trobat.

Artistes

Abadía, Rafaela (actriu)
Alba Abad, Irene (actriu)
Alba, Leocadia (actriu)
Albers, Henri (baríton)
Albert i Paradís, Caterina ("Víctor Català") (escriptora)
Arniches Barrera, Carlos (comediògraf)
Arroyo y Rodríguez, Enrique (advocat i polític)
Bárcena, Catalina (actriu)

Baron, Alice (cantant d'òpera)
Barti, Perle (cantant d'òpera)
Battistini, Mattia (baríton)
Beltrán Masses, Federico (pintor)
Blanchart, Ramon (baríton)
Borràs Farràs, Francesc (pintor)
Borràs Oriol, Enric (actor)
Bosch i Humet, Eusebi (músic i compositor)
Briones i Ferrero, Gabriel (escriptor)
Burgos, Carmen de ("Colombine") (escriptora, periodista i activista pels drets de la dona)
Callao, Concepció (contralt)
Calleja Gómez, Rafael (compositor de sarsueles)
Castro, Cristóbal de (escriptor)
Díaz de Escovar, Narciso (polígraf, cronista de Màlaga,

poeta i dramaturg)
 Díaz Mendoza, Fernando (actor)
 Escalante, Eduardo (autor teatral)
 Esteban Murillo, Bartolomé (pintor)
 Folch i Torres, Josep Maria (escriptor i dramaturg)
 Folch i Torres, Manuel (poeta i polític)
 Font i Palmarola, Josep (pianista, compositor i pedagog musical)
 Frau Julià, Dolors (mezzosoprano)
 Giménez i Lloberas, Enric (actor i director)
 Gual i Queralt, Adrià (dramaturg, escenògraf, director i empresari teatral)
 Guerrero, María (actriu)
 Hoyos y Vivent, Antonio de (escriptor i periodista)
 Iglésias i Pujades, Ignasi (dramaturg i poeta)
 Larra Ossorio, Mariano de (dramaturg)
 Lerma, Matilde de (soprano)
 Llano, Luis de (director i actor de teatre)
 López Capo, Felipe (escriptor i dramaturg)
 López Marín, Enrique (escriptor)
 Lucci, Elena (mezzosoprano)
 Luceño, Tomás (dramaturg i poeta)
 Manén, Joan (violinista i compositor)
 Marquina Narro, Pascual (compositor i director d'orquestra)
 Martínez Sierra, Gregorio (escriptor i dramaturg)
 Mayendía, Consuelo (actriu i cantant)
 Nicoletti Kormann, Luigi (cantant d'òpera)
 Ordóñez, Augusto (músic)
 Padovani, Alfredo (director d'orquestra)
 Palacios Valdés, Armando (escriptor i crític literari)
 Palacios, Miguel de (escriptor)
 Parellada Molas, Pablo (escriptor, comediògraf, humorista, dibuixant i periodista)
 Pareto Homs, Engràcia ("Graziella Pareto") (soprano)
 Répide, Pedro de (escriptor i periodista)
 Roca i Roca, Josep (periodista, escriptor i polític)
 Roger i Crosa, Miquel (diputat de la Mancomunitat de Catalunya, escriptor i compositor de sardanes)
 Ros i Güell, Antoni (pintor)
 Saco del Valle i Flores, Artur (compositor i director d'orquestra)
 Salmerón García, Exoristo (caricaturista i polític)
 Segura i Tallien, Josep (baríton)
 Suárez, Nieves (actriu)
 Tallaví, José (actor de teatre)

Urgellès i de Tovar, Fèlix (pintor i escenògraf)
 Vallmitjana i Colomines, Juli (escriptor i dramaturg)
 Villegas Cordero, José (pintor)
 Villegas, Amparo (actriu de teatre, cinema i televisió)
 Viñas i Dordal, Francesc (tenor)
 Vix, Geneviève (soprano)

Fotògrafs

Abad Ribera, Fermí
 Alonso, José
 Areñas Tona, Rafael
 Barberá Masip, Vicent
 Biedma Fotógrafo
 Busquets Saborit, Ignasi (Estudi: Niepce)
 Calvache Yáñez, Diego
 Canovas del Castillo Vallejo, Antonio (Kaulak)
 Derrey Beccard, Julio
 Ermini, Adolfo
 Ernest (Estudi: Modern Style)
 Esplugas Puig, Antoni
 Fernández López, Lluís
 Freudenthal, Gustavo
 García Duarte, Ramon
 García Peris, Antonio
 Mariné Vadalaco, Amadeu
 Matarrodona, Miquel
 Napoleón, A. E. Dits
 Nunes Vais, Mario
 Pacheco "Vandel", Juan
 Rey, Manuel
 Sánchez García, Alfonso
 Varischi Artico & C° ●